

Коли ми зустрілися з нашими чоловіками в небесному саду, вони, подивившись на нас, заплакали. Вони стали перед Богом на коліна і, обливаючись гіркими, просили Його повернути нам наші красиві, чисті тіла. А ми дивилися на наших чоловіків і посміхалися їм, щоб ті знали: найстрашніше вже позаду.

Милосердний Бог омив нас своїми слізьми – і загоїв наші рани, і зцілив наші каліцтва. Він зібрав сльози наших чоловіків, і в нього на долоні вони стали чорними і твердими, схожими на каміння з нашої землі. І Він сипнув ці камінці на землю, і вони застукали їй у груди, мов поклик. І тоді наша земля стрепенулася, піднялася і вивергнула важезні брили на голови наших ворогів і змила їх стовпами води з глибоких колодязів. І коли вона очистилася, Бог послав нас на землю насадити там сад, щоб ми могли вирощувати солодкі плоди для наших чоловіків і чудові квіти для наших дітей. І наша земля зраділа, побачивши нас, – тільки для нас вона може родити.

– Знову був важкий день?

– Так, перша екскурсія, до обіду ще нічого, а після обіду – мов сарана якась: камінців набрати, квітів у букети назривати, після себе насмітити...

– А знаєш, я тобі трохи заздрю: ти хоч би з людьми спілкуєшся, нехай і такими, як по обіді, а я все з паперами і з паперами. Інколи мені здається, що керівництво придумує їх тільки задля того, щоб мені була робота. Та хай йому грець... Послухай, може, увечері сходимо в кафе, щоб розвіятися?

– Я б залюбки, але хочу завершити сьогодні переклад із того середньовічного арабського мандрівника, я просто впевнений, що знайшов сторінки, де він описує землю Тих, що ніколи не плачуть.

– Якби не знала тебе так добре, я б образилася або й подумала, що в тебе з'явилася інша...

– Добре, що ти мене гарно знаєш. Я переконаний, що зможу довести, що саме в цих Небесних

садах Піфагор навчався премудрості під час своєї мандрівки Сходом, що тут бував Авіценна...

– Ти, головне, не перегни палю, бо візьмеш – і всю цивілізацію виведеш із цих Садів.

– ... а знаєш, коли я вперше на третьому курсі прочитав легенду про Тих, що ніколи не плачуть, навіть припустити не міг, що це стане найважливішим у моєму житті. У нашому підручнику з антропології вона наводилася як класичний приклад антропоморфізації природних явищ: земля як жінка, рідко йдуть дощі подібно до того, як людина рідко плаче.

– М-м-м, слухай, я все-таки схиляюся до думки, що цю казку придумали з виховною метою, щоб загартувувати дівчаток, бо життя їхнє було явно не мед: ні пральної машини, ні пілососа, ні навіть проточної води. Вірогідно, ця легенда у своїй розвиненій формі була такою собі сукупністю правил для жінки в суспільстві, де її роль чітко регламентувалася...

– Я з тобою не згоден. Тут закладено глибокий метафізичний смисл. Зверни увагу на естетику, на прискіпливість до кольорів у легенді: сині-сині очі і сирій перлиновий одяг.

– Звідки ти взяв перлиновий? Там же йдеться про сирій.

– Він має бути перлиновим, бо вони були прекрасні – у своїй мужності, у своїй вірі, у своїй мудрості...

– Ти просто закохався в Тих, що ніколи не плачуть. Жаль, що я на них не схожа, а то б давно запропонував би мені одружитися...

Я стою у саду на рідній землі. У моєму волоссі – квіти, у моїх руках – соковиті золотисті плоди, у моєму серці – небесна благодать. Вітер жене у височині століття, мов хмари. Пропливають тисячі років. Я дивлюся їм услід із посмішкою – я, одна з Тих, що ніколи не плачуть. Одна з тих, кому ніколи не наvertsалися на очі сльози від пізнання істини, бо ми її завжди знали.

САКРАЛЬНА ПРАКТИКА

Кость і Лук'ян довго сперечалися, чи брати Юрія із собою. Окрім другорядних розбіжностей щодо того, чи їхатиметься втрьох веселіше, чи, навпаки, виникне більше непорозумінь, чи вийде поїздка на трьох дешевшою, чи дорожчою, основною причиною незгоди були різні погляди хлопців на Юрія статус – сина головного архітектора міста. З одного боку, компанійські стосунки з ним могли допомогти Костеві й Лук'яну успішно здати звіт із практики. З другого боку, тісне спілкування з Юрієм могло стати джерелом компромату на них, адже друзі не збиралися поводитися, як ченці.

Суперечку вирішив Юрій. Він налетів на хлопців в університетському коридорі, заледве не збивши їх із ніг.

– Ідемо разом! – весело загукав він. – Обкатаємо мій новенький «ніссан».

Через тиждень практиканти повантажили свої речі в «Ніссан Кашкай», з особливою обережністю розмістили в салоні ящик пива, пообіцяли батькам, що будуть обачливими, а друзям – що відзначать із ними своє повернення, і вирушили в подорож.

Вони ще не знали, куди точно їдуть, прямували на Західну Україну, поближче до Карпат, у яке-не-

будь село, де збереглася дерев'яна церква. Церква і була безпосередньою метою їхньої поїздки: темою практики «Польового дослідження об'єктів сакральної архітектури» обумовлювалися і її завдання – виконати детальний технічний та словесний опис культової будівлі на вибір студента. Звісно, можна було нікуди не їхати, описавши нову церковку у своєму мікрорайоні: в умовах практики ніде не значилося, що споруда неодмінно має бути старовинною чи мати історичну й естетичну цінності. Однак Кость і Лук'ян хотіли сумістити корисне із приємним, помандрувавши літніми Карпатами. Чим саме у своєму рішенні керувався Юрій, вони не допитувалися.

Дорогою Юрія трічі штрафували за перевищення швидкості, але це, схоже, навіть тішило його самолюбство. Сідаючи за руль після успішних перемовин з інспектором і ховаючи гаманець із задалегідь заготовленими потрібними купюрами, він задоволено повідомляв Костеві і Лук'яну, що «здобув ще одну відзнаку».

Назви села, в яке вони в'їхали надвечір, хлопці не завважали. Можливо, то було навіть невеличке містечко, оскільки в центрі населеного пункту практиканти заримітили двоповерховий супермаркет і два чи то бари, чи то ресторанчики, на одному з яких миготіла яскрава реклама дискотеки.

– Для початку непогано, – кивнув у бік дискотечної вивіски Юрій.

Трохи покружлявши притихлими у сутінках вуличками, хлопці зупинилися на затишному обійсті. Господиню звали тітка Югіна. Вона саме здоїла корову і хотіла пригостити мандрівників теплим молоком, але ті попросили колодязної води, щоб охолодити пиво.

Наступного дня практиканти вирушили на розвідку місцевості вже по обіді. Спершу довго висипалися з дороги, потім наминали тітчину кашу з м'ясом, ще вирішили перепочити після ситної трапези. Розстелили ряднину в садку під вишнями і полягали рядком – нікому не хотілося навіть за пивом збігати, не те що кудись іти щось описувати.

Однак годині о другій студенти все ж попідводилися: тітка Югіна, очевидно, з великою повагою поставилася до майбутніх архітекторів, не виключено, що саме тому так смачно їх зранку нагодувала, і вони не хотіли псувати це вигідне враження.

Вийшовши на вулицю, хлопці постали перед вибором: іти вгору чи вниз. Одностайно вирішили, що вниз (про те, що все одно повертатися назад треба буде нагору, не подумали). Поблукавши трохи вулицями і вуличками містечка, вони опинилися біля неширокої річечки. Тут їх перестріла зелена жабка, що сиділа посеред стежки і голосно квакала.

– Ви тільки на неї подивіться, – вигукнув Кость, – зовсім нас не боїться!

– Може, це місцева чарівна царівна, що охороняє цю річку, – замріяно сказав Лук'ян.

– Царівни самі ніколи нічого не охороняють, вони у світлицях ніжаться, – розважливо заперечив йому Кость.

– Та де тут затриматися вашим казковим царівнам? – засміявся Юрій. – Он погляньте туди, – і він махнув рукою ліворуч. – Усюди цивілізація: хатинка на курячих ніжках і та з двома супутниковими антенами!

Кость і Лук'ян відвели очі від жабки й подивилися в напрямку, вказаному Юрієм. Там на узвишші примостилася стара-престара дерев'яна хатинка. Щодо курячих ніжок Юрій висловився образно: хатинка не стояла ні на палях, ні навіть на високому фундаменті, навпаки, вона ніби вросла в землю по самі вікна, але щодо антен усе було буквально і дуже точно: на даху хатинки справді вгніздилися дві білі тарілки, спрямовані в різні боки.

Хлопці весело посміялися, навіть хотіли зазнімкувати цей унікум, але згадали, що полінувалися взяти з собою фотоапарат. Жабка кудись зникла, і майбутні архітектори пішли до річки купатися.

Наступного дня студенти розділилися: Кость і Лук'ян попрямували нагору шукати церкву, а Юрій подався «вивчати» центр містечка.

Побачивши дерев'яну церковку, хлопці дуже зраділи: це було саме те, що потрібно: невелика, тризрубна – на її обмір не піде багато часу, і водночас укрита гонтом, із цікавим піддашшям – дуже мальовнича для фотографій та замальовок. Добре роздивившись церкву здалека, Кость і Лук'ян підійшли ближче й помітили, що вона оточена поіржавілим залізним парканом, а на воротах висить замок.

– Мабуть, відмикають лише на час богослужінь, – замислено припустив Лук'ян. – Треба в тітки Югіни запитати про розклад.

– Хіба ми не переліземо через цей паркан? – рішуче взявся за залізні палі Кость.

– А що місцеві жителі про нас скажуть? Ще подумують, що ми вандали якісь, – засумнівався Лук'ян.

– А ми їм толково пояснимо, хто ми такі, – останні слова Кость промовив уже в повітрі, підважившись над парканом.

На подвір'ї церкви було тихо, несподівано тихіше, ніж на вулиці. Поклавши сумки з фотоапаратом та іншим приладдям у траву, хлопці пішли обдивлятися церкву з усіх боків. Повернувшись до своїх речей, побачили, що неподалік сидить чорна кішка.

– Кс-кс-кс, – покликав її Кость.

Однак та не поворухнулася, лише блиснула своїми зеленими очима.

– Мабуть, тут котів якимось інакше кличуть, ніж у нас, – припустив Лук'ян.

Він хотів підійти і погладити кішку, але та спритно відстрибнула вбік й ошкірила гострі зубки.

– Дика, – ніби виправдовуючись, промовив Лук'ян.

Щойно хлопці заходилися фотографувати різні ракурси, як почули за спинами:

– А що ви там, негідники, робите?

Озирнувшись разом, мов по команді, Кость і Лук'ян побачили діда з костуром. Дід був як дід: старий і роздратований, а от костур тримав видатний: вирізаний із якоїсь товстої сучкуватої гілляки з химерно закрученою головою, він скидався на казковий скіпетр лісовика.

– Що робите, байстрюки, вас запитую? – стукнув костуром об землю дід.

– Ну от бачиш, – зашепотів до Костя Лук'ян, – казав я: треба було зачекати, допоки відчинять.

– Та чого нам його боятися, підійдімо до нього ближче, поговоримо, – підбадьорив його Кость.

І друзі наблизилися до діда. Але ні їхня розповідь, ні продемонстровані студентські квитки (хлопці навіщо їх завжди носили із собою) не переконали старого.

– А кішка тоді чого з вами прийшла? – допитувався він.

– Та вона не з нами, ми самі не знаємо, звідки вона взялася... – не полишав спроби розтлумачити ситуацію Лук'ян.

– Не знаєте, так не чіпайте, – буркнув на нього дід, не дослухавши. – Відьма то, біля церкви ошивається, щоб її спалити.

– Діду, це ж просто старі забобони, – примирливо заговорив Кость. – Подивіться навколо: бачите, он машини, проводи, пластикові вікна. Ви телевизор дивитесь?..

Однак і Костя дід не дослухав.

– Нічого не розуміють і лізуть, куди не слід, – гнівно пробурмотів старий, піднявши свій костур угору і погрожуючи ним комусь за спинами хлопців, але на тому від них нібито відчепився і шкутильгав кудись вулицею.

– Працюймо далі, – махнув рукою Лук'янові Кость.

– Колоритний дід, – посміхнувся Лук'ян.

– О, дивно, кішка кудись зникла, – додав він за мить.

Через півгодини хлопці знову почули, як їх гукають. Цього разу зверталися ввічливіше і з ближчої відстані. До хлопців простував немолодий, але енергійний чоловік у рясі. Очевидно, він був священиком і прийшов за викликом розгніваного діда.

Порозумітися з отцем Василієм виявилось набагато легше, ніж із дідом з казковим костуром. Хлопці швидко розтлумачили йому завдання своєї «сакральної практики» і мету їхнього огляду церкви.

– Знаєте що, давайте зараз до мене на пироги. Моя матінка саме пирогів напекла, – доброзичливо посипав швидкими словами отець Василій. – І не думайте віднікуватися, вона дуже любить, коли в нас гості.

Кость і Лук'ян уже досить зголодніли, щоб, трохи повпиравшись задля ввічливості, швидко зібрати свої речі й піти на гостину до нового знайомого.

Жив отець Василій скромно, але по-сучасному. Були в нього в господі і телевизор, і мікрохвильова піч, і ноутбук. Матінка виявилася його матір'ю, а не дружиною, як чомусь подумали студенти. Вона поставила на стіл перед гостями чотири величезні миски гарячих пиріжків із різними начинками, налила кожному в полумисочок густої сметани і, витираючи рушником спітніле світле чоло, сіла, задоволена, на скрипучий стілець, накритий яскравим в'язаним килимком.

– Дякую Вам, матінко, – шанобливо сказав отець Василій і, прочитавши молитву, узявся до їжі.

За ним напосіли на пиріжки і хлопці. Пиріжки виявилися таким смачними, що, забувши про всі умовності етикету, вони наминали їх за обидва вуха.

– Що, студенти, це вам не гуртожитівська мівина, – підморгнув їм отець Василій, що встигав за двох.

– Як поїсте, я Вам щось покажу, – додав він.

Це «щось» виявилось кресленням нової церкви, яку мав намір звести отець Василій.

– Ви ж самі бачили, у якому стані стара церква, – коментував він, розгортаючи план нової.

– Так це ж цінна архітектурна пам'ятка, – ще пережовуючи останній кусень, відказав Лук'ян. – Її треба реконструювати, ми помітили, що гонт у кількох місцях прогнів і...

– Та там багато що погнило, – підхопив отець Василій. – Як кошторис реконструкції склали, вишло дорожче, ніж нову з піноблоків поставити. От громада і вирішила...

– Що вирішила? – чогось сахнувся Лук'ян.

– Нову церкву спорудити, – відповів отець Василій. – Просторішу, світлішу. У цій уже не всі парафіяни вміщаються, на великі свята людям доводиться на вулиці біля входу стояти.

– Цю церкву не можна чіпати, вона – історія цього містечка, більше того, має цінність на державному рівні...

– Аніскільки вона державі не потрібна, – рішуче відрізав отець Василій. – Гадаєте, я не пробував у Київ писати, щоб гроші на відновлення старої церкви дали? Писав, навіть сам власним коштом пороги оббивати двічі їздив. І що? «Фінансування відсутнє», – от і вся їхня відповідь.

– Хіба Ви не сказали, що люди зібрали гроші на церкву? – втрутився у розмову Кость.

– Зібрали. Нову будувати задумали.

– І що, ніхто не пропонував стару церкву відновити? – не вгамовувався Лук'ян.

– Пропонували. Дід Маркіян перший. Це він, до речі, на вас своїм костуром гримав і мене прикликав вас від церкви прогнати. Однак люди зараз розумні стали, прагматичні. На все зважають, усе оцінюють. Он у сусідньому селі громада погарячувала і заходилася своєю старою церкву ремонтувати, – у них церковця до нашої подібна була, – дах перекрили, стіни підлатали, навіть якимось захисним імпортним засобом їх двічі мастили, електрику в церкву провели – жах, скільки грошей угатили. І що? Зайнялася та церква за два тижні і згоріла.

– Як згоріла? – аж скрикнув Лук'ян.

– Дотла згоріла. Нічого не вціліло. От у нас тепер люди і задумалися: ніж гроші марно на попіл перетворювати, краще нову збудувати.

– Чому вона обов'язково має згоріти? То був або недогляд, або порушення правил техніки безпеки, або справді нещасний випадок – не треба узагальнювати, – сказав Кость.

– Випадок не випадок, – якимось ажно сердито загрохотів отець Василій. – Це ж не єдина пожежа в області. Якщо хочете, я вам точну статистику за останні десять років наведу.

І отець Василій підвівся, видно, справді шукати папери з даними. Однак хлопці завертіли головами і замахали руками, і він сів на свій стілець.

– Горять старі церкви і горітимуть, – сказав він тоном, що недвозначно вказував на завершення розмови, – вони ж дерев'яні.

Розмова залишила якийсь гіркий присмак, і навіть солодкі пиріжки з вишнями, які отець матуся вмовила хлопців ще з'їсти наостанок, не перебили його.

– Він не розуміє істинного значення цієї церкви, – дуже емоційно заговорив Лук'ян, коли вийшли на вулицю. – Це ж справжній скарб цього краю.

– Може, і розуміє, але йому важливіші поточні і, я б навіть сказав, більш приземлені справи, і в чомусь він правий, – відказав, подумавши, Кость. – Людям, які тут живуть, справді потрібна зручна церква. І що їм до того, що вряди-годи якісь захоплені мрійники на зразок тебе випадково зайдуть у їхнє містечко і вигукнуть: «Ой, яка церква! Ой, яка краса! Ой, яка старовина!...»

– Не треба з мене кепкувати, – образився Лук'ян. – Ти сам мовив «Ой...», коли ми її вперше побачили...

– Що він вам сказав? – прямо перед хлопцями раптом постав дід Маркіян зі своїм загрозливим костуром.

– Хто? – не збагнули від несподіванки хлопці.

– Отець Василій, цей Іуда! – гнівно вигукнув дід.

Хлопці презирнулися.

– Діду, ми люди приїжджі і не хочемо встрявати в місцеві суперечки, – спробував дипломатично обійти діда Кость.

Однак дід перепинив йому дорогу костуром.

– Ви його не слухайте, він хоче церкву потайки підпалити, щоб місце собі для нової розчистити, а то його зазидки беруть, що в сусідньому селі церква більша, – гаряче заговорив дід. – Він того не розуміє, що тут церква намолена, а там духу святого немає, і ще не скоро він там з'явиться, бо Богові дерево угодне, а цегла, багнюка печена, не вгодна.

Хлопці знову презирнулися.

– Діду, Ви ж самі прикликали до нас отця Василя, – нагадав йому Кость.

– Одна сатана гірше другої, – густо сплюнув на дорогу дід і попрямував геть.

– Отакої... – розвів руками Лук'ян.

А Кость лише присвиснув.

Увечері практикантам довго не засиналося. Юрій ще не повертався, певно, досі «вивчав» котрийсь із двох місцевих ресторанчиків. Друзі перебрали кілька різних тем, почавши з дівчат, а потому загомоніли про події сьогоднішнього дня.

– Треба проводити роз'яснювальну роботу серед людей, – гаряче бив долонею по пухкій подушці Лук'ян, – щоб вони збагнули, що старі дерев'яні церкви слід щосили берегти.

– То давай, починай, – підсміювався над ним Кость.

– Я так і зроблю, – не вловив іронії в голосі друга Лук'ян. – Я в неділю після служби перед людьми виступлю, поясню їм...

– А ось і я! – весело загорлав Юрій. – Скучили?! Заскніли? Було б зі мною на танці! Тут дівчата дуже фані! Є щось випити? Поки сюди нагору з центру дістався, спрага замордувала. Завтра неодмінно йдемо зі мною. Однак майте на увазі: найкрасивіша дівчина – моя.

Уранці Кость і Лук'ян прокинулися разом із голосистими півнями тітки Югини, а Юрій усе ще важко хропів у подушку. Випивши молока, друзі пішли до церкви: напередодні вони отримали в отця Василя дозвіл на огляд і ключ від воріт. За роботою знову повернулися до розмови про долю цієї церковки.

– Вона знаходиться у повній гармонії з довкіллям, із природою, – палко, мов закоханий, говорив Лук'ян. – Її похилий дах – мов схили навколишніх гір, а сама вона витесана з дерев, що зростали тут, вона наче виросла з цієї землі...

– Придивися уважно, – стишував його запал Кость. – Довкілля вже меншою мірою природний, аніж антропогенно змінений простір. Будинки докучажуть або зашиті у пластикову вагонку, або збудовані із силікатної цегли чи залізобетонних плит. Скільки ти можеш налічити дерев'яних хат? Звідси видно лише три, одна з них давно покинута і на-

півзруйнована. Така ж сама статистика, певен, буде на кожній вулиці цього містечка, і в сусідніх селах також, якщо ти хочеш перевірити. А гори! Перед нами три вершини. З них дві вирубані, заліснена лише одна, і то невідомо, чи надовго. Так що за твоєю ж теорією гармонії з довкіллям треба будувати нову церкву із сучасних матеріалів.

– Люди, вони ж мають відчувати її дух. Вони ж повинні усвідомлювати, що їм його бракуватиме, – не вгавав Лук'ян, жестикулюючи із пристрасстю й майже відчаєм.

Проте Кость був утіленням урівноваженості.

– А ти сам, коли їхав сюди вивчати старовину, не подався ж возом, щоб «набратися духу», а залюбки примчав комфортабельним «кашкам» із міні-телевізором та клімат-контролем. Так і люди, вони хочуть молитися в комфортних умовах, і тут немає нічого поганого.

– Однак так непомітно змінюється, профанується сама суть обряду. Людей починає вабити зовнішній блиск, а не внутрішній зміст. Он і тітка Югіна сьогодні зранку нам розказувала, що молодята з цього містечка переважно їздять вінчатися в сусіднє село, бо там церква новіша, і з усього видно, що вона вважає, що це нормально.

– Правильно, вони хочуть яскравих фотографій. І вона їх розуміє.

– Так не можна!

– Послухай, усе змінюється. Якби свого часу не розорили поганські капища (також значна культурна втрата – ти ж не будеш цього заперечувати), ніколи б не з'явився Володимирський собор. Так і зараз старі сакральні споруди поступаються місцем новим, поступово виробляється новий канон, за якийсь час виникне новий шедевр...

Кость саме заходився розвивати думку, аж раптом і він, і Лук'ян одночасно відчували, що вони біля церкви не одні. Озираючись, побачили діда Маркіяна. Старий сидів на горбку, що колись, певно, був чиєюсь могилою, тримаючи костур обома руками. Хлопці ні хвилики не вагалися, що він усе чув.

– Ходімо пообідаємо, а потім продовжимо, – запропонував Кость: йому було якось незручно працювати під пильним дідовим поглядом, що, здавалося, одночасно і просвічував, і просвердлював наскрізь.

Практиканти привіталися до діда. Він підвівся їм назустріч. Вони очікували ще однієї гнівної промови, та дід мовчки вийшов за огорожу. Кость заходився замикаати ворота. Щось заїло в замку. Кость віддав свою сумку Лук'янові і взявся до замка обома руками.

Раптом Лук'ян побачив, що дід поманив його пальцем. Лук'ян не повірив своїм очам і не поворухнувся, та за мить дід повторив рух, і Лук'ян якось мимоволі наблизився до нього.

– Завтра після служби ви будете обміряти все-редині церкви, то візьми це зілля і заховай його біля самого входу, за образами і повище під дахом, куди тільки зможеш дістати.

– Навіщо? – ошелешено запитав Лук'ян.

– Це оберег від відьми. Дуже вже вона до церкви внадилася. А той іуда Василій мені перешкоджає, каже, це поганські забобони... Бери!

І дід Маркіян силоміць запхнув у Лук'янову сумку невеликий полотняний згорток.

Кость нарешті впорався із замком, і вони розсталися з дідом – їм було в різні напрямки. Лук'ян очікував, що Кость запитає його, про що вони розмовляли зі старим, але Кость заговорив про дискотеку, немов нічого не помітив. Перші кілька хвилин Лук'ян слухав його неухважно, йому кортіло показати дідові пакунок, проте щось його стримувало.

Дискотека виявилася гучною і веселою. Юрій познайомив Костя і Лук'яна з кількома місцевими хлопцями, з якими вже встиг заприятелювати, і горділиво вказав на «свою» дівчину – чорнокошу кралю.

– Я перший її побачив, так що не відбивати, – підморгнув він Костеві і Лук'яну й потягнувся до дівочих стегон.

Дівчина вигнулася, мов кішка, і стрибнула в танець. За нею в шалений вир пірнув, засміявшись, Юрій.

– Мг, – задумливо промовив Кость. – І тут, і там – у двох місцях ніколи не встигнеш.

Наступного тижня студенти жили за простим розпорядком: удень Кость і Лук'ян продовжували описувати церкву, лазили сусідніми горами і купалися в річці – Юрій відспався; увечері всі троє гарцювали на дискотеці. У п'ятницю вони заговорили про від'їзд.

– Ви не повірите, бо я й сам собі не вірю, – не то насмішкуватим, не то розпачливим голосом промовив Юрій, – вона досі мені не далася. Це таке вперше. Так що мені потрібен ще один шанс: завтра після дискотеки. А в неділю поїдемо.

Так і домовилися.

Усю дискотеку Юрій умовляв чорнокошу «кішечку» поїхати з ним покататися, нахвалював свою машину. Вона, звабливо змигнувши зеленими очима, сказала, що ніколи ще в такій не їздила. Юрій зрозумів це як натяк на згоду і чого тільки їй у той вечір не замовляв. Вона обирала м'ясні страви: куряче стегенце, баранячу лопатку.

Коли дискотека відгула, дівчина запропонувала спершу трохи пройтися, провітритися. Юрій не придивлявся, куди вона його вела. Поблукавши темними тихими вуличками з півгодини, вони, немов випадково, вийшли до церкви.

– Підійдімо поближче, – промурчала дівчина. – Сьогодні так романтично.

Юрієві здалося, що на воротах огорожі замок, однак дівчина лише засміялася, і він побачив, що замок відкритий. Вони підійшли під самі стіни церковки.

Уперше за весь час практики Юрій опинився так близько біля древньої споруди. Він не переймався, що так і не побував тут: був певен, що – за мовчазною згодою – хлопці все дадуть списати, адже прозоро натякнув їм, що за бензин заплатить сам. Уночі церква здалася йому живою, вона дихала уривчасто, немов чекаючи якогось нападу.

Дівчина притулилася до Юрія всім своїм тілом.

– Холодно, – муркотнула вона. – Зігрій мене.

Юрій сприйняв це як довгоочікувану команду.

– Ні-ні, – зблиснула гострими зубками дівчина, – ще не зараз. Запали мені цигарку.

І вона простягнула йому довгу дорогу сигарету. Юрій трохи попорпався в кишнях і витягнув запальничку.

Дівчина поцілувала його в губи. Юрій зовсім розімлів і тремтячою рукою підніс їй вогник. Дівчина засміялася, але чомусь не затягнулася, а відвела цигарку вбік, затиснувши її між тонкими пальцями з довгими нігтями, загостреними, мов пазурі, і подивилася на неї, милуючись.

«Дивна вона все-таки, – подумав Юрій. – Якби не така зваблива, був би її не займав...»

Він не встиг додумати цю думку до кінця. Раптом йому здалося, що навколо горить увесь світ, він почув чийсь дикий вереск – може, то він заволав не своїм голосом, а може, то заверещала якась інша істота, що досі ховалася десь поблизу церкви, а те-

пер потрапила у вогонь. Юрій так перелякався, що побіг, не розбираючи дороги.

...Навколо величезної гори попелу зібралось все містечко. Люди з відрами в руках стояли спітнілі й розгублені. Півночі вони гасили полум'я, але воно немов ще дужче розгоралося від води. Гомоніли про блискавку, про дуже спекотне літо і пересохле дерево, про незагашену свічку; поступово перейшли до обговорення планів щодо нової церкви. На тому і почали розходитися.

Лук'ян плакав не соромлячись.

– Чого рюмсаєш? – торкнув його за плече дід Маркіян. – Треба було зробити, як я тебе просив, а тепер того, що полум'я з'їло, сльозами не вернеш.

– Я майже все зробив, а біля дверей не зміг: отець Василій усе крутився неподалік від мене, – схлипуючи, говорив Лук'ян.

Дід Маркіян лише махнув на нього своїм костюмом.

Додому хлопці поверталися мовчки. Юрія то трусило від образи, що дівчина йому так і не дала, то підкидало від страху, що вона може проти нього посвідчити, коли почнеться розслідування пожежі. Кость обмірковував дивні слова отця Василя про те, що добре, що стара церква згоріла, бо тепер, розвіявши її попіл за вітром, на цьому освяченому місці можна побудувати нову. Лук'яна пік сором і гнітило відчуття того, що тепер він усе життя носитиме на душі невідмолвований гріх.

ЕДІСОН І ТЕСЛА У ГРОЗОВЕ НАДВЕЧІР'Я

– Насувається гроза, сер. Я зачиню вікна?

Кліффорд, як завжди, поштиво вклонився і чекав на розпорядження.

– Гаразд, Кліффе. І запни заодно штори, уже сутеніє.

– Слухаюсь, сер.

Кліффорд переходив від вікна до вікна, щільно зачиняючи кватирки і старанно розправляючи складки на шторах. Коли він упорався, у кімнаті стало зовсім тихо і майже всуціль темно, лише невелика настільна лампа охоплювала світлим колом розкладені на столі папери з розрахунками і кресленнями.

Кліффорд увімкнув велику люстру. Раптом у настільній лампі щось зашипіло, тріснуло, і вона погасла.

– Я заміню лампочку, сер, – сказав Кліффорд і заходився її викручувати, обгорнувши носовою хусткою, щоб не обпектися об розжарене скло.

– А що Тесла, ще не з'явився? – запитав Едісон, кинувши оком на свій золотий годинник. – Уже п'ять по сьомій.

– Він прийшов за чверть до сьомої, сер, – Кліффорд перестав крутити лампочку і виструнчився перед господарем. – Тоді саме захмарювало. Я сказав йому, що це трохи зарано, що Ви не любите, коли Вас турбують завчасно, і запропонував зачекати в передпокої. Та він відповів, що хоче побути надворі, доки спалахне перша блискавка.

Навіть крізь зачинені вікна та завішені штори було чути, що почалася сильна злива.

– Так і сказав? – перепитав Едісон.

– Так і сказав, сер, – потвердив Кліфф.